

## Комунікативно-деонтологічна стратегія взаємодії суду з потерпілими від воєнних злочинів

*Семчук Ю. І.<sup>1</sup>, Милянник Т. Б.<sup>2</sup>, Гула М. І.<sup>3</sup>, Куликовець І. М.<sup>4</sup>,  
Кузик Д. О.<sup>5</sup>, Трух О. І.<sup>6</sup>*

Опубліковано	Секція	УДК
30.08.2024	Право	347.963:341.322.5

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14840450>

**Анотація.** Стаття присвячена аналізу комунікативно-деонтологічної стратегії судової взаємодії з потерпілими від воєнних злочинів, що набуває особливої актуальності в умовах збройної агресії РФ проти України. Досліджено теоретичні засади та нормативно-правові механізми судової комунікації, визначено основні принципи судової етики та використання спеціалізованих комунікативних технологій у процесі розгляду справ щодо воєнних злочинів. Розкрито концепцію відновного правосуддя як одного з ключових інструментів захисту прав потерпілих, що передбачає не лише каральний, а й реабілітаційний підхід до правосуддя.

Аналіз міжнародних правових стандартів, зокрема положень Римського статуту, Європейської конвенції з прав людини та практики Європейського суду з прав людини, дав змогу визначити ефективні підходи до судового діалогу з потерпілими, що сприяють запобіганню вторинній віктимізації та забезпеченню психологічної підтримки жертв війни. Висвітлено проблеми етичної взаємодії суду з потерпілими, окреслено необхідність удосконалення процесуального регулювання судової комунікації та запропоновано шляхи інтеграції принципів відновного правосуддя в українську судову практику.

Особливу увагу приділено перспективам розвитку комунікативної політики судів у воєнний час, що включають застосування сучасних методик допиту, використання технологій дистанційної участі потерпілих у судових засіданнях, забезпечення їхньої безпеки та належного правового супроводу. Доведено, що ефективна судова комунікація у справах про воєнні злочини є важливим чинником відновлення справедливості, зміцнення правопорядку та посилення суспільної довіри до судової влади в умовах війни та післявоєнного відновлення України.

**Ключові слова:** комунікативно-деонтологічна стратегія, судова етика, потерпілі від воєнних злочинів, відновне правосуддя, судова комунікація, міжнародні стандарти правосуддя.

<sup>1</sup> к.ю.н., доцент ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» <https://orcid.org/0000-0002-2829-0834>

<sup>2</sup> аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» <https://orcid.org/0009-0007-4383-6800>

<sup>3</sup> аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» <https://orcid.org/0009-0001-3197-8832>

<sup>4</sup> аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» <https://orcid.org/0009-0002-6214-4985>

<sup>5</sup> аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» <https://orcid.org/0009-0008-8171-2718>

<sup>6</sup> аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права» <https://orcid.org/0009-0004-3476-8103>

## Communicative and Deontological Strategy of Court Interaction with Victims of War Crimes

**Abstract.** The article is devoted to the analysis of the communicative and deontological strategy of judicial interaction with victims of war crimes, which has gained particular relevance in the context of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The study explores the theoretical foundations and regulatory mechanisms of judicial communication, identifies the main principles of judicial ethics, and examines the use of specialized communication technologies in the consideration of war crime cases. The concept of restorative justice is revealed as one of the key instruments for protecting the rights of victims, incorporating not only a punitive but also a rehabilitative approach to justice.

The analysis of international legal standards, particularly the provisions of the Rome Statute, the European Convention on Human Rights, and the case law of the European Court of Human Rights, has made it possible to identify effective approaches to judicial dialogue with victims, aimed at preventing secondary victimization and ensuring psychological support for war victims. The article highlights the ethical issues of court interaction with victims, outlines the need to improve procedural regulation of judicial communication, and proposes ways to integrate restorative justice principles into Ukrainian judicial practice.

Particular attention is paid to the prospects for the development of court communication policies during wartime, including the application of modern interrogation methodologies, the use of remote participation technologies for victims in court proceedings, and ensuring their safety and proper legal support. It is proven that effective judicial communication in war crime cases is a crucial factor in restoring justice, strengthening the rule of law, and enhancing public trust in the judiciary during the war and the post-war recovery of Ukraine.

**Keywords:** communicative and deontological strategy, judicial ethics, victims of war crimes, restorative justice, judicial communication, international justice standards.

### Вступ

Сучасний етап розвитку правової системи України визначається нагальною необхідністю удосконалення механізмів судового захисту потерпілих від воєнних злочинів. Збройна агресія РФ спричинила масові порушення норм міжнародного гуманітарного права, що висуває нові вимоги до судової системи, зокрема в питаннях комунікативної взаємодії суду з потерпілими. Враховуючи особливий характер воєнних злочинів, жертви яких зазнають не лише фізичних і матеріальних втрат, а й глибоких психологічних травм, судова влада зобов'язана створити такі умови процесуальної взаємодії, які забезпечать дотримання прав потерпілих, запобігатимуть вторинній віктимізації та сприятимуть відновленню їхньої гідності.

Ефективне судочинство в цій категорії справ потребує поєднання юридичних та етичних механізмів взаємодії, що реалізуються через комунікативно-деонтологічну стратегію судової діяльності. Основним завданням такого підходу є забезпечення відкритої, справедливої та чутливої до стану потерпілих судової комунікації, яка враховує особливості травматичного досвіду жертв війни, міжнародні стандарти правосуддя та принципи етичної поведінки суддівського корпусу. Відповідно, актуальність дослідження зумовлена потребою в розробці теоретичних і практичних підходів до комунікації між судом і потерпілими, що відповідатимуть вимогам сучасного міжнародного правопорядку та національним інтересам України - таку проблематику у своїх працях досліджували Акімова Н., Баюш Д., Бабенко Г., Боліла С., Гриценко В., Дацюк Т., Кацавець Р., Коруц У., Марченко О., Наумова Т., Поклонська О., Прокопенко С., Ракіпова І., Романова В., Светлічний І., Сафронова Г., Сулова Т., Шуляка Я. та інші.

Метою статті є дослідження концептуальних засад комунікативно-деонтологічної взаємодії суду з потерпілими від воєнних злочинів, аналіз міжнародних та національних правових стандартів у цій сфері, визначення основних етичних викликів судової

діяльності та перспективи розвитку судової комунікації в контексті відновного правосуддя. Дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що охоплює правові, етичні, психологічні та соціальні аспекти судового процесу.

Реалізація комунікативно-деонтологічної стратегії в судочинстві щодо воєнних злочинів є необхідною умовою зміцнення правового порядку, захисту прав людини та формування суспільної довіри до судової влади. В умовах боротьби України за власний суверенітет і справедливість ця тема набуває не лише наукової, а й практичної значущості, оскільки ефективний судовий захист потерпілих є складовою національної безпеки та важливим елементом міжнародного визнання злочинів, вчинених державою-агресором.

### Результати

Комунікативно-деонтологічна взаємодія в судовому процесі є невід'ємним елементом забезпечення правосуддя, особливо у справах, що стосуються воєнних злочинів. Суд виступає не лише арбітром правовідносин, а й гарантом дотримання етичних стандартів правосуддя, що має ключове значення для формування довіри потерпілих до правової системи. В умовах збройної агресії РФ проти України питання судової комунікації набуває критичного значення, адже ефективна взаємодія суду з потерпілими є запорукою їхнього правового захисту, забезпечення справедливого розгляду справ і відновлення порушених прав.

Комунікативно-деонтологічний підхід у судочинстві ґрунтується на принципах поваги до гідності потерпілих, відкритості судової влади, етичності поведінки суддів і всіх учасників судового процесу. У випадках розгляду справ щодо воєнних злочинів такі аспекти мають особливу вагу, оскільки потерпілі часто перебувають у стані психологічної вразливості, що потребує від суду не лише юридичної точності, а й делікатності у комунікації. Використання відповідних механізмів судової взаємодії, які поєднують правові та морально-етичні принципи, сприяє не лише захисту індивідуальних прав, а й зміцненню суспільної довіри до правосуддя в умовах національного спротиву [1].

Комунікативно-деонтологічна стратегія в юриспруденції є багатокомпонентним феноменом, що поєднує нормативно-правові, етичні та комунікативні аспекти судочинства. Її основою є принципи, механізми та методи судової взаємодії, спрямовані на забезпечення гідного, професійного та етичного ставлення до учасників процесу. Особливої ваги ця стратегія набуває у справах, що стосуються воєнних злочинів, оскільки потерпілі, які звертаються до суду, є не лише суб'єктами правовідносин, а й особами, що зазнали глибоких психологічних, соціальних та матеріальних втрат [2]. Відповідно, стратегія судової комунікації має бути спрямована на створення умов, за яких потерпілі зможуть не лише реалізувати свої процесуальні права, а й отримати моральну підтримку та відчуття справедливості.

Деонтологічні принципи судової діяльності у справах про воєнні злочини ґрунтуються на базових засадах судочинства, таких як справедливість, незалежність, неупередженість і повага до людської гідності [3]. Разом з тим, у випадках судового розгляду воєнних злочинів вони набувають додаткових акцентів, зокрема, щодо дбайливого ставлення до потерпілих, забезпечення конфіденційності їхніх свідчень, використання чутливих методів допиту та надання процесуальних гарантій, які мінімізують ризики вторинної віктимізації. Суддя, як носій судової влади, має не лише дотримуватися норм процесуального права, а й усвідомлювати етичну відповідальність за наслідки судового процесу для тих, хто пережив воєнні злочини.

Комунікація суду з потерпілими є одним із найважливіших аспектів забезпечення ефективного судового розгляду. Особливий акцент робиться не лише на доступності та зрозумілості судових процедур, а й на підході до висвітлення процесуальних дій,

поясненні юридичних аспектів справи та врахуванні психологічного стану потерпілих. Враховуючи специфіку воєнних злочинів, суд має застосовувати спеціалізовані комунікативні методики, які передбачають делікатність, запобігання повторній травматизації та створення безпечного середовища для надання свідчень [4]. Особливу значущість це набуває в умовах сучасних викликів, коли правосуддя виконує не лише каральну, а й відновну функцію, формуючи фундамент для подальшого відновлення державного правопорядку та довіри громадян до судової системи.

Враховуючи фундаментальне значення комунікативно-деонтологічного підходу у судовій діяльності, особливо у справах, пов'язаних із воєнними злочинами, постає питання нормативно-правового забезпечення відповідної стратегії судового діалогу з потерпілими. Формування ефективної моделі судової взаємодії потребує чіткої регламентації на рівні національного законодавства та міжнародних стандартів, що визначають механізми правового захисту, процедури допиту, засоби мінімізації вторинної віктимізації та гарантії належного ставлення до потерпілих під час розгляду справ.

Міжнародні правові акти, включаючи Римський статут, Женевські конвенції, рішення Європейського суду з прав людини, встановлюють загальні принципи судового розгляду воєнних злочинів, які орієнтовані на забезпечення справедливості та дотримання прав потерпілих. Водночас національна правова система має адаптувати ці стандарти до українських реалій, враховуючи виклики, пов'язані з війною, специфіку національного правосуддя та потребу в удосконаленні механізмів судової комунікації. У цьому контексті особливого значення набуває нормативне регулювання судового діалогу, адже ефективне правосуддя у справах про воєнні злочини неможливе без комплексного забезпечення як процесуальних гарантій, так і належного етичного ставлення до потерпілих.

Міжнародні стандарти судового захисту потерпілих від воєнних злочинів формують правову основу для національного судочинства та визначають ключові гарантії, спрямовані на забезпечення справедливого розгляду таких справ. Одним із фундаментальних документів у цій сфері є Римський статут Міжнародного кримінального суду, який встановлює відповідальність за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, окреслюючи права потерпілих на доступ до правосуддя, участь у судовому процесі та отримання компенсації за завдані страждання. Статут також передбачає спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки потерпілих, запобігання повторній віктимізації та застосування конфіденційних процедур під час надання свідчень [5].

Європейська конвенція з прав людини та практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) також відіграють значну роль у забезпеченні судового захисту потерпілих від воєнних злочинів [6]. Зокрема, у своїх рішеннях ЄСПЛ наголошує на обов'язку держав проводити ефективні розслідування фактів серйозних порушень прав людини, забезпечуючи потерпілим реальну можливість брати участь у процесуальних діях. Суд також підкреслює важливість гуманного ставлення до потерпілих, їхнього права на юридичний супровід та необхідність врахування особливого психологічного стану осіб, які стали жертвами воєнних злочинів.

Національне законодавство України поступово розширює механізми судового захисту потерпілих, інтегруючи міжнародні стандарти та адаптуючи їх до сучасних викликів, пов'язаних із збройною агресією РФ. Важливу роль у цьому процесі відіграють Кримінальний кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України, які передбачають спеціальні положення щодо розслідування воєнних злочинів, прав потерпілих та їхньої участі в судових процесах. Крім того, ухвалення низки законодавчих актів, спрямованих на розширення процесуальних прав потерпілих та забезпечення

їхнього соціального захисту, сприяє формуванню комплексної системи судового реагування на факти порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Забезпечення гідного ставлення до потерпілих у судовому процесі вимагає впровадження ефективних судових механізмів, що включають адаптовані процедури допиту, залучення спеціалістів із психологічної підтримки, застосування конфіденційних методів судового розгляду та впровадження технологій, що мінімізують контакт потерпілих з обвинуваченими. У цьому контексті важливим є створення спеціалізованих судових палат або підготовка суддів, які мають досвід розгляду справ, пов'язаних із воєнними злочинами. Окрім того, використання відновного підходу у судовому процесі дозволяє не лише покарати винних, а й забезпечити потерпілим відчуття справедливості та реабілітації, що є одним із ключових завдань правосуддя у період збройного конфлікту [7].

Забезпечення судового захисту потерпілих від воєнних злочинів неможливе без належної організації комунікації в межах судового процесу, що передбачає дотримання високих етичних стандартів та застосування ефективних технологій судової взаємодії. Попри наявність міжнародних і національних правових гарантій, саме рівень судової етики та культура комунікації визначають, наскільки потерпілі можуть реалізувати свої права без додаткового психологічного навантаження та вторинної віктимізації. В умовах розгляду воєнних злочинів, які супроводжуються глибокими моральними та фізичними травмами потерпілих, судова влада має діяти не лише як носій правових норм, а й як інститут, що забезпечує гуманність та соціальну відповідальність у процесі правосуддя.

Водночас судова комунікація в таких справах потребує впровадження спеціалізованих технологій, здатних зменшити стрес для потерпілих, сприяти об'єктивності та ефективності судового процесу, а також підвищити довіру суспільства до судової системи. Використання адаптованих комунікативних методик, залучення кваліфікованих фахівців із психологічної підтримки, забезпечення безпеки та конфіденційності свідчень є ключовими елементами, що формують нову якість судочинства у справах про воєнні злочини. У цьому контексті етична складова судового процесу та інноваційні комунікативні підходи стають не лише інструментами юридичної практики, а й механізмами відновлення справедливості для тих, хто зазнав насильства та порушення прав унаслідок воєнних дій [8].

Проблеми етичної взаємодії суду з потерпілими в умовах воєнного конфлікту є багатовимірними, оскільки вони охоплюють не лише правові, а й психологічні, морально-етичні та процедурні аспекти судового процесу. Потерпілі від воєнних злочинів часто стикаються з повторною віктимізацією під час розгляду справ у судах, що може спричинити додатковий психологічний тиск і травматизацію. Зокрема, традиційні методи допиту не завжди враховують стан потерпілих, що змушує їх переживати події минулого з новою силою. Окрім того, процесуальна недостатність механізмів захисту, таких як забезпечення конфіденційності або можливість давати свідчення в безпечних умовах, посилює ризики для осіб, які пережили воєнні злочини. Відсутність достатньої підготовки суддівського корпусу та представників правосуддя щодо етичного спілкування з потерпілими також залишається актуальною проблемою, що потребує негайного вирішення в умовах збройної агресії РФ проти України [9].

Використання спеціальних методик комунікації з жертвами війни є необхідним елементом судового процесу, спрямованим на мінімізацію стресових факторів і підвищення ефективності правосуддя. Застосування принципів ненасильницької комунікації, зокрема активного слухання, емпатії та психологічно адаптованих форм допиту, сприяє створенню безпечного простору для потерпілих, у якому вони можуть вільно висловлювати свої свідчення без страху за особисту безпеку. У міжнародній практиці широко використовуються такі методи, як проведення допитів із залученням

психологів, дистанційне надання свідчень для уникнення прямого контакту з обвинуваченими, а також спеціалізовані програми підготовки суддів і прокурорів щодо роботи з жертвами війни [10]. В українських реаліях запровадження таких підходів є необхідною умовою для забезпечення справедливого судового розгляду та підтримки потерпілих у процесі відновлення їхніх прав.

Практика міжнародних трибуналів демонструє важливість формування довіри між судом і потерпілими через відповідні процедурні та етичні механізми. У справах, які розглядалися Міжнародним кримінальним трибуналом щодо колишньої Югославії [11] та Міжнародним трибуналом щодо Руанди [12], активно застосовувалися спеціальні заходи захисту потерпілих, включаючи програми психологічного супроводу, анонімність свідчень і можливість закритого судового розгляду. Досвід цих судових інституцій засвідчив, що справедливий судовий розгляд воєнних злочинів потребує не лише суворого дотримання правових норм, а й комплексного підходу до забезпечення безпеки та комунікаційної підтримки потерпілих. Впровадження цих практик в українську судову систему дозволить підвищити ефективність правосуддя, забезпечити максимальний захист осіб, які зазнали воєнних злочинів, та створити фундамент для довгострокової стратегії відновного правосуддя.

Враховуючи особливості судової етики та застосування спеціалізованих комунікативних методик у справах про воєнні злочини, необхідно розглянути роль судових комунікацій у забезпеченні відновного правосуддя. В умовах війни правосуддя виконує не лише каральну функцію, спрямовану на притягнення винних до відповідальності, а й відіграє ключову роль у процесі відновлення порушених прав, реабілітації потерпілих та зміцненні довіри до судової системи. Саме тому комунікація між судом і потерпілими має виходити за межі суто процесуальних рамок та формувати простір, у якому жертви воєнних злочинів можуть отримати не лише юридичний захист, а й відчуття справедливості та гідності.

Концепція відновного правосуддя ґрунтується на ідеї, що правопорушення завдає шкоди не лише окремим особам, а й усьому суспільству, а отже, судовий процес має бути спрямований на ліквідацію наслідків цієї шкоди та надання потерпілим можливості відновити свою соціальну та правову позицію [13]. Відповідно, судові комунікації у справах про воєнні злочини повинні передбачати механізми, які сприяють не лише ефективному судовому розгляду, а й емоційній підтримці потерпілих, що дозволить їм відчувати себе не пасивними учасниками процесу, а суб'єктами, чия думка та права є пріоритетними. У цьому контексті важливим стає впровадження практик, що підсилюють роль потерпілих у судовому процесі, забезпечують їм належний рівень правового представництва та дозволяють реалізувати їхнє право на справедливе правосуддя.

Концепція відновного правосуддя у справах про воєнні злочини ґрунтується на усвідомленні того, що суд виконує не лише каральну функцію, а й є простором для відновлення прав і гідності потерпілих. У класичному розумінні відновне правосуддя передбачає не просто притягнення винних до відповідальності, а й забезпечення справедливості шляхом компенсації завданої шкоди, реабілітації жертв та створення умов, за яких потерпілі можуть відчувати себе почутими та захищеними. Відповідно, судова система має бути організована таким чином, щоб забезпечити потерпілим не лише формальну можливість брати участь у процесі, а й гарантувати реальну підтримку, що включає юридичні, психологічні та соціальні аспекти. У цьому контексті суд стає не просто місцем розгляду справи, а платформою для відновлення справедливості, де потерпілі мають змогу отримати правовий захист, підтримку та визнання їхніх страждань на державному та міжнародному рівнях.

Інтеграція принципів відновного правосуддя в українську судову практику є невідворотним процесом, оскільки система правосуддя в умовах війни має не лише

реагувати на факти порушень, а й сприяти довготерміновому відновленню суспільного правопорядку. Українське законодавство вже містить низку положень, що є основою для впровадження механізмів відновного правосуддя, зокрема процесуальні гарантії для потерпілих, можливість їхнього представництва у суді та право на компенсацію завданої шкоди. Однак цього недостатньо для забезпечення повноцінної реалізації концепції відновного правосуддя, оскільки судова практика потребує адаптації до специфічних умов воєнного часу, застосування нових методів роботи з потерпілими та впровадження підходів, що забезпечують їхню безпеку, психологічний комфорт і ефективний доступ до правосуддя. Необхідним є навчання суддів і прокурорів методам роботи з потерпілими, вдосконалення механізмів міжнародного співробітництва, а також створення спеціалізованих судових процедур для розгляду справ про воєнні злочини.

Проблеми комунікативної політики судів щодо потерпілих у воєнний час значною мірою зумовлені відсутністю системної стратегії комунікації, що враховує потреби жертв війни та специфіку таких справ. Одним із основних викликів є забезпечення ефективної взаємодії між судом та потерпілими, що потребує врахування їхнього психологічного стану, уникнення повторної віктимізації та створення комфортних умов для надання свідчень. Важливою залишається проблема захисту потерпілих від тиску та загроз, що можуть походити як від сторони обвинувачених, так і від зовнішніх факторів, пов'язаних із триваючим збройним конфліктом. Водночас перспективи розвитку комунікативної політики судів пов'язані з активною імплементацією міжнародних стандартів, розширенням механізмів інформаційної підтримки потерпілих, а також використанням технологічних рішень для забезпечення дистанційної участі у судових процесах. Таким чином, удосконалення судової комунікації є одним із ключових напрямів розвитку правосуддя в умовах війни та післявоєнного періоду, що сприятиме відновленню справедливості, зміцненню довіри до судової системи та гарантуванню прав потерпілих.

### **Висновки**

Забезпечення ефективної судової взаємодії з потерпілими від воєнних злочинів є ключовим завданням правосуддя в умовах збройної агресії РФ проти України. Комунікативно-деонтологічна стратегія суду відіграє критичну роль у створенні умов, за яких потерпілі можуть реалізувати свої права, отримати необхідний правовий та психологічний захист, а також відчутти відновлення справедливості. Формування довіри до судової системи неможливе без дотримання високих етичних стандартів, впровадження адаптованих методів судової комунікації та використання практик, що запобігають повторній віктимізації жертв війни.

Міжнародні стандарти правосуддя, закріплені в Римському статуті, Європейській конвенції з прав людини та практиці Європейського суду з прав людини, визначають фундаментальні принципи судового захисту потерпілих. Водночас українське законодавство має бути динамічним і відповідати реаліям сучасної війни, інтегруючи кращі міжнародні практики та забезпечуючи їхню ефективну реалізацію. Судові механізми, що гарантують гідне ставлення до потерпілих, включають процесуальні гарантії безпеки, право на конфіденційність свідчень, залучення психологічної підтримки та адаптовані комунікаційні методики.

Розгляд воєнних злочинів потребує комплексного підходу, який поєднує юридичну точність із гуманістичними принципами судочинства. У цьому контексті відновне правосуддя стає не лише правовим механізмом, а й суспільним інструментом відбудови правопорядку та відновлення гідності потерпілих. Впровадження відновного підходу в українську судову систему передбачає вдосконалення нормативного регулювання, підготовку суддів і прокурорів, застосування технологічних рішень для дистанційної

участі в судових процесах, а також створення спеціалізованих процедур, що забезпечують комплексний захист потерпілих.

Перспективи розвитку комунікативної політики судів у справах про воєнні злочини залежать від спроможності української судової системи інтегрувати сучасні підходи до судового розгляду та забезпечити максимальний захист прав потерпілих. Розширення застосування спеціалізованих методик допиту, впровадження програм психологічної підтримки та формування відкритої інформаційної політики судів сприятимуть не лише підвищенню ефективності судочинства, а й створенню нового стандарту судового захисту потерпілих. У довгостроковій перспективі реалізація таких підходів не лише посилить стійкість судової влади в умовах війни, а й сприятиме післявоєнному відновленню суспільної довіри до правосуддя як інституції, що виконує не лише репресивну, а й відновну функцію.

#### Список використаних джерел

1. Поклонська, О. Ю. Деонтологічні засади діяльності адвокатів в Україні. <https://mydisser.com/dfiles/07310954.doc>
2. Марченко, О. В. (2024). Юридична деонтологія. <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/15046>
3. Баюш, Д. В. (2020). Деонтологічні засади професійної діяльності адвокатів в країнах ЄС. <https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/a7528802-54b0-41b1-9124-0efbc3490791/download>
4. Ракіпова, І. В. (2021). Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 496 с. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fe27ddc0-786c-417b-8d89-4c9f635bcad0/content>
5. Організація Об'єднаних Націй. (1998). Римський статут Міжнародного кримінального суду. [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_588](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588)
6. Рада Європи. (1950). Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Доступно за посиланням: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004)
7. Дацюк, Т., & Сафронова, Г. (2024). Міжнародні стандарти захисту та дотримання прав військовополонених в умовах воєнної агресії. 195. [https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/07/zbirnyk\\_nps\\_24\\_05\\_2024\\_protokol\\_dlya\\_pdf.pdf#page=195](https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2024/07/zbirnyk_nps_24_05_2024_protokol_dlya_pdf.pdf#page=195)
8. Шуляка, Я., & Романова, В. (2024). Етика комунікації адвоката та прокурора. Молодий вчений, (7 (131)), 193-197. <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/6318/6179/>
9. Кацавець, Р. (2024). Представники юридичної сфери: службові обов'язки. Етика і психологія спілкування. Збірник тез, 104. <https://kumr.edu.ua/wp-content/uploads/2024/11/AKTUALNI-PYTANNYA-YURYDYCHNOYI-NAUKY-V-UMOVAN-VOYENNOGO-STANU.pdf#page=104>
10. Гриценко, В. Г., & Пихтіна, П. В. (2018). Деякі особливості сучасних видів та методів криміналістичної тактики проведення допиту. Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Право, (5), 175-181. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/snslnnp\\_2018\\_5\\_38.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/snslnnp_2018_5_38.pdf)
11. Коруц, У. З. (2021). Вплив практики міжнародних кримінальних трибуналів на визначення пропаганди війни як міжнародного злочину. URL: [http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/1\\_2021/42.pdf](http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/1_2021/42.pdf) (дата звернення: 11.10.23). [http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/1\\_2021/42.pdf](http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/1_2021/42.pdf)

12. Організація Об'єднаних Націй. (1994). Статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди. Доступно за посиланням: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_078](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_078)
13. Светлічний, І. В. (2024). До питання розвитку концепції, форм і принципів відновного правосуддя у зарубіжних країнах. Небезпечність експертної маніпуляції як підстава для неможливості вирішення поставлених перед експертом питань, 138. <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059481.pdf#page=138>